

IOSIF PATRICIU ȘI INSPECȚIA ȘCOLARĂ DIN MOLDOVA LA JUMĂTATEA SECOLULUI XIX

Maria Rados*

DOI: 10.2478/amsh-2022-0020

Abstract

Iosif Patriciu and the School Inspection in Moldavia (Mid Nineteenth Century)

This paper takes on the role of reconstructing Iosif Patriciu's case during his mandate as the deputy general inspector of schools from Moldavia (autumn 1851-summer 1852). Overlooked by literature, he quickly arose, becoming a Latin, Arithmetics, and History teacher at the Codreanu School in Barlad by passing the exam, in October 1846, and later, the director of Internat in Iași and a member & secretary for the School Council. As a deputy general inspector of schools, he proved to be a striking opponent for all the teachers who made a habit out of skipping classes or treated their job superficially, as mentioned in the reports sent by the Department of Education (Departamentul Învățăturilor Publice). He proposed solutions to lower the high rate of pupil absenteeism with the School Council, using German law as a reference. Iosif Patriciu had to manage a challenging collaboration with the Department's director, Grigore Cuza, because of misunderstandings while enforcing new curriculum in primary and secondary classes. His mandate ended when the new inspector general of schools, August Treboniu Laurian, arrived in Iași, with whom he will have worked closely until the beginning of 1858.

Keywords: *Iosif Patriciu; deputy general inspector of schools; public education; Moldavia; mid-19th century*

Introducere

În toamna anului 1851, Departamentul Cultului și al Învățăturilor Publice din Moldova era pus în situația de a găsi o persoană capabilă, care să conducă provizoriu școlile naționale, până la numirea unui nou inspector general. Gheorghe Săulescu, care deținuse funcția din septembrie 1849¹, se retrăsese intempestiv, cu

* Ph.D Candidate, George Emil Palade University of Medicine, Pharmacy, Sciences and Technology of Târgu Mureș, radosm74@yahoo.com.

¹ Săulescu a acceptat numirea sa ca inspector general pe 19 septembrie 1849, cu condiția ca mandatul său să fie provizoriu, până la găsirea unei persoane competente. După moartea lui Petrache Cazimir, a încercat fără succes să renunțe la funcție. Abia pe 14 noiembrie 1851, după acutizarea conflictelor cu Sfatul Școlar, directorul

sănătatea șubrezită, dar și sătul de polemice nefârșite purtate cu Sfatul Școlar în ultimele luni. În acest context, bănețeanul Iosif Patriciu, de curând sosit la Iași, a îndeplinit în calitate de locțiitor atribuțiile aferente poziției de inspector general².

Personaj aproape necunoscut în literatura de specialitate, Iosif Patriciu a scăpat atenției specialiștilor în istoria învățământului. În opul său de căpătăi, *Istoria școalelor*, V. A. Urechia trece sub tăcere faptul că Patriciu i-a urmat lui Săulescu la conducerea școlilor, preferând a sublinia doar numirea lui Laurian în această funcție³, în timp ce istoricul Constantin I. Andreescu amintește doar instalarea lui Iosif Patriciu ca director al Internatului, fără a oferi alte informații⁴.

Numele lui Patriciu nu apare menționat înainte de tulburările scolastice de la Iași (septembrie 1857-ianuarie 1858) nici în corespondența purtată de ardelenii care și-au intersectat destinele ca profesori în școlile din Moldova (Alexandru Papiu Ilarian, Simion Bărnuțiu, August Treboniu Laurian). Referirile la persoana acestuia se leagă mai ales de incidentul nefericit în care a fost „actorul” principal al violențelor din Internat⁵, într-o vreme când Patriciu era doar profesor la Gimnaziu și director al Școlii Preparandale⁶.

Departamentului, Grigore Cuza, i-a acceptat demisia. Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale (în continuare AN-Iași), Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice Moldova, 1804-1862 (în continuare MCIP Moldova), dosar 15/1848, „Corespondența cu inspectorul școalelor în felurite pricini”, f. 19 și dosar 14/1836, „Demisiile profesorilor și pedagogilor”, ff. 180 și 216.

² Pe 9 ianuarie 1852, domnitorul Grigore Alexandru Ghica a semnat ofisul de numire a lui August Treboniu Laurian pe acest post. Aflat la Viena, acesta sosea la Iași înainte de încheierea anului școlar 1851-1852. V. A. Urechia, *Istoria culturii naționale. Istoria Școlilor de la 1860-1864 cu o scurtă introducere coprințend note din istoria culturii naționale anterioare secolului al XIX-lea și cu numeroase facsimile de documente, semnături, autografe etc.*, volumul 3, București, Imprimeria Statului, p. 106.

³ *Ibidem*, p. 54.

⁴ Constantin I. Andreescu, „Istoricul Liceului Național din Iași (1835-1935)”, în *De la Academia Mihăileană la Liceul Național, 100 de ani, 1835-1935*, Iași, Institutul de Arte Grafice Brawo, 1943, pp. 3-266, aici p. 135.

⁵ August Treboniu Laurian relatează acest incident în corespondența purtată cu Barițiu și Sion (Iași, 5 februarie 1858). Coordonatorii volumelor privind corespondența lui George Bariț cu contemporanii săi au strecurat însă o eroare în citările pe marginea acestui moment, explicabilă prin lipsa accesului nemijlocit la documentele aflate în fondul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, confundându-l pe Iosif Patriciu cu pedagogul N. Patriciu. *George Bariț și contemporanii săi*, [Ediție de Ștefan Pascu, Iosif Pervain, Ioan Chindriș și Titus Moraru, coordonatori: Ștefan Pascu și Iosif Pervain], volumul I. *Corespondența primită de la Aron Florian, August Treboniu Laurian și Ioan Maiorescu*, București, Editura Minerva, 1973, p. 190 și Ștefan Meteș, *Din relațiile și corespondența poetului Gheorghe Sion cu contemporanii săi*, [Din publicațiile Arhivelor Statului din Cluj. No.3] Cluj, Tipografia „Pallas”, 1939, p. 118.

⁶ Vezi studiul semnat de Maria Rados și Leonidas Rados, „Tulburările scolastice” de la Iași (septembrie 1857-februarie 1858). *Excurs metodologic și documentar*, în „Archiva Moldaviae”, XIII, 2021, pp. 15-134.

Data fiind pauperitatea informațiilor din literatură, construim „dosarul” Iosif Patriciu cu accent asupra perioadei în care a dirigit școlile din Moldova, în calitate de locțiitor de inspector general, fără a ne propune acum recuperarea întregii sale biografii. Pentru aceasta e nevoie de investigații suplimentare, care nu dau însă garanția unor rezultate la finalul cercetărilor. Limităm așadar câmpul investigației, apelând în mare măsură la documentul din arhivă, chiar dacă informațiile descoperite sunt inegale și dificil de recompus. Datele culese cu ajutorul sutelor de file consultate din fondurile aparținând Serviciului Județean Iași al Arhivelor Naționale (*Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice Moldova, 1804-1862, Secretariatul de Stat al Moldovei și Comitetul Central de Inspecțiune Școlară*), susținute de puținele relatări aflate în paginile periodicelor vremii (*Albina românească, Gazeta Transilvaniei etc.*), suplinesc analizele din literatura de specialitate în ceea ce privește activitatea lui Iosif Patriciu în fruntea școlilor din Moldova din toamna anului 1851 până în vara anului următor.

Este un loc comun în literatură faptul că schimbările politice determinate de semnarea Convenției de la Balta-Liman și numirea domnitorului Grigore Alexandru Ghica (1849-1856) în fruntea Principatului Moldovei pregătiseră condițiile pentru reformarea școlilor naționale. După demisia referendarului Gheorghe Asachi (20 august 1849)⁷ și desființarea Epitropiei Învățăturilor Publice (3 septembrie 1849), ramul învățăturilor fusese alipit la Departamentul Averilor Bisericești și pus sub conducerea vornicului Petrache Cazimir⁸. Acesta din urmă a coordonat comisia care a lucrat la forma finală unui nou regulament scolastic, promulgat de vodă la 1 ianuarie 1851. De inspirație prusiană, piesa legislativă impresiona prin coerența prevederilor și maturitatea principiilor, cu toate lipsurile firești semnalate în anii imediat următori.

Prin noua legiuire, administrația școlară trecea prin ample transformări. Departamentul Învățăturii Publice, ajutat de un Sfat Școlar (numit în epocă și Consiliu Școlar), își asuma coordonarea ramurilor științifică, administrativă și financiară⁹. Instituția inspecției școlare era reorganizată, prin crearea funcției de *inspector general al școlilor*, inspirată cel mai probabil din legislația școlară franceză, dar ale cărui competențe nu se deosebeau mult de atribuțiile

⁷ Theodor Codrescu, *Uricaru sau Colecțiune de diferite acte care pot servi la istoria românilor*, volumul XIX, Iași, Tipografia Buciumului Român, 1891, pp. 304-306.

⁸ AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 116/1849, „Întrunirea ramului învățăturilor scoalelor publice cu Departamentul Cultului; asemeni și Casa Milelor”, f. 2.

⁹ *Așezământul pentru reorganizarea învățăturilor publice în Principatul Moldovei, lucrată în anul 1850 de comisia anume rânduită de prea Înălțatul Domn Grigorie Alexandru Ghica în anul I al domniei Măriei Sale*, Iași, Tipografia francezo-română, 1851, p. 35 (Așezământul în continuare).

referendarului Gheorghe Asachi din trecut¹⁰. Din septembrie 1849, până la momentul restructurării instrucțiunii publice din Principatele Unite, pe fondul dublei alegeri a lui Al. I. Cuza, școlile din Moldova au avut patru inspectori generali: Gheorghe Săulescu, August Treboniu Laurian, Teodor Veisa și Nicolae Ionescu. Totodată, pentru scurte perioade de timp, au mai funcționat, cu titlul de locțiitor de inspector general, Iosif Patriciu (după demisia lui Gheorghe Săulescu și până la sosirea lui Laurian la Iași) și Simion Bărnuțiu (aprilie- decembrie 1855, când Laurian s-a aflat în călătorie de documentare prin Europa).

Pe fondul reorganizării școlilor potrivit *Așezământului*, la 1 octombrie 1852 s-a produs și redeschiderea Internatului¹¹, închis încă din vara anului 1846, din ordinul domnitorului Mihai Sturdza¹², măsură motivată la vremea respectivă de cheltuielile exorbitante ale întreținerii sale, care se doreau a fi direcționate către înființarea mai multor școli reale¹³, un deziderat ce urma îndeaproape modelul occidental.

O carieră în ascensiune

În septembrie 1846, Epitropia Învățăturilor Publice invita, prin intermediul redacției *Albinei românești*, pe toți cei care dețineau „științele cerute”, să participe la concursul pentru postul de profesor înființat cu ocazia deschiderii „clasului I de Fundația Codreanu” la Bârlad¹⁴. După susținerea concursului, comitetul de inspecție din

¹⁰ *Ibidem*, p. 36.

¹¹ Pe 17 iulie 1851, Grigore Cuza supunea aprobării domnitorului redeschiderea Internatului, solicitând reducerea taxei de la 2000 lei la 1200 lei/an. Două zile mai târziu, vodă autoriza propunerea Departamentului. În 26 iulie 1851, informația era popularizată prin intermediul presei. AN-Iași, fond Secretariatul de Stat, dosar 329/1834-1859, ff. 84-85 și 87; *Novitale din năuntru*, în „Gazeta de Moldavia”, XXVIII, nr. 59, 26 iulie 1851, p. 245.

¹² Anaforaua dată de domnitorul Mihail Sturdza pe 13 iulie 1846. AN- Iași, MCIP Moldova, dosar 32/1846, „Desființarea Institutelor Mihăilean și Vasilian din Iași”, ff. 1 și 10.

¹³ *Iașii*, în „Albina românească”, anul XVIII, nr. 70, 5 septembrie 1846, p. 257.

¹⁴ Potrivit testamentului lăsat de comisul Gh. Codreanu la moartea sa (1837), pe moșia acestuia de la Văleni (ținutul Tutova) ar fi trebuit să se ridice o clasă latină pentru fiii de țărani. După ani de dispute și tergiversări, generoasa donație a comisului își împlinea parțial menirea. Pe 28 septembrie 1845, referendarul Gheorghe Asachi insista pe lângă domnitorul Mihail Sturdza să accepte înființarea unei clase de real în limba latină, în cadrul școlii publice din Bârlad, care să poarte numele donatorului său. Clasa a fost înființată un an mai târziu, odată cu decizia Sfatului Academic (11 septembrie 1846) de a organiza concurs pentru posturile vacante la școlile din Principat. *Ibidem*, nr. 72, 12 septembrie 1846, pp. 281-282, nr. 52, 4 iulie 1846, pp. 205-206; AN- Iași, MCIP Moldova, dosar 31/1846, „Privitor la înființarea clasului fundației Codreanu la școala publică din Bârlad”, f. 1 și dosar 32/1846, f. 20.

Bârlad era anunțat (13 octombrie 1846) că Iosif Patriciu obținuse încadrarea pe post, urmând să predea Limba latină, Aritmetică, Istoria universală și a patriei¹⁵.

Așa își începea cariera de profesor în Principatul Moldovei bănățeanul Iosif Patriciu¹⁶. Născut pe 21 iulie 1819, într-un sat (Batamore?) din Banat, ținutul Crașova, absolvise gimnaziul din Arad, urmând apoi cursurile Facultății Filosofice și Juridice de la Pesta. La 27 de ani a ajuns în Moldova, unde îl aștepta o ascensiune rapidă, pe măsura numeroaselor dovezi de „moralitate și de împlinire a îndatoririlor”¹⁷.

Hazardul face ca, în vara anului 1848, Ioan Zaharescu, profesorul școlii publice din Bârlad¹⁸, să moară subit de holeră (pe 12 iulie)¹⁹; în consecință, Iosif Patriciu era anunțat de către ispravnicul ținutului, postelnicul Gh. Iamandi, că Epitropia transmisese o adresă, prin care urma să fie numit un alt profesor de Limba latină în locul său. O comisie formată din doi negustori și un dregător al politiei Bârlad urma să se prezinte la școală pentru a obține cărțile scolastice pe care Patriciu le avea în custodia sa. Motivul îndepărtării sale nu reiese foarte clar din dosarul speței, însă pare să fi avut legătură cu anumite informații transmise Epitropiei de persoane din comunitate,

¹⁵ În *Sama Casei Școlilor de venituri și cheltuieli*, pentru ultimul trimestru al anului 1846, Iosif Patriciu apare încadrat la „Clasul fundației Codreanului”, cu o leafă de 1125 de lei. Trei ani mai târziu, era remunerat la aceeași școală cu 4500 lei pe an, în condițiile în care preda nu una, ci trei discipline. *Analele Parlamentare al României*, Partea II. *Obicinuita Obșteasca Adunare a Moldovei*, tomul XIV, București, Imprimeria Statului, 1907, p. 400, AN- Iași, MCIP Moldova, dosar 31/1846, ff. 2 și 6; AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 11/1850, „Bugetul Casei Școalelor pe 1850 și dovezi de primirea banilor de la acea Casă”, ff. 11-13.

¹⁶ Profesorul Gheorghe Clapa, într-un studiu de dedicat școlii bârlădene, îl confundă pe Iosif Patriciu, pe care îl numește fie Iosif Popescu, fie Iosif Popescu-Patriciu, cu profesorul Ioan Popescu. Numai că profesorul Ioan Popescu avea să ocupe postul lui Patriciu la școala „codreană” din Bârlad, începând cu 20 septembrie 1851. Gheorghe Clapa, *Evoluția școlii bârlădene până la Primul Război Mondial*, în „Acta Moldaviae Meridionalis”, Vaslui, XXI, 1999, pp. 510-519, aici pp. 512-513. Despre profesorul Ioan Popescu, vezi Iacov Antonovici [Episcopul Hușilor], *Un dascăl ardelean la Bârlad. Ioan Popescu. Fost profesor la Liceul Codreanu, profesor și director la Școala normală de învățători, cum și președinte Societății pentru învățătura poporului român, secțiunea Tutovei (1830-1901)*, Huși, Atelierele Zanet Corlăteanu, 1928.

¹⁷ Puținele informații despre viața personală a lui Iosif Patriciu le-am aflat din foile de calitate ale angajaților din învățământul public și privat din Moldova, pe anii 1851-1856. Potrivit documentului, la 1851 era căsătorit, avea un copil și nu deținea altă avere decât zestrea soției (500 galbeni), împreună cu o mică bibliotecă. În dreptul numelui său apar trei calități evidențiate: „cu talent, sârguitoriu și cinstit”. AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 7/1851, „Foile de calitate ale amploaiaților în ramul școlar pe 1851-1856”, f. 34.

¹⁸ Ion Zaharescu se numărase printre primii profesori ai celor șase școli ținutale deschise în anul 1832 în Moldova. V. A. Urechia, *op. cit.*, volumul I, 1892, p. 201.

¹⁹ AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 12/1848, „Conflictul ivit între postelnicul G. Iamandi cu profesorul Iosif Patriciu pentru atac”, ff. 1 și 6.

potrivit cărora profesorul Patriciu s-ar fi amestecat în chestiuni care nu erau compatibile cu profesia de dascăl²⁰. Considerând că i se face o mare nedreptate, profesorul protesta la Epitropie și către ispravnicul Iamandi²¹, acesta din urmă catalogând drept „obrăznicie” gestul său²². În final, situația era rezolvată în favoarea lui Iosif Patriciu, care rămânea profesor la școala „codreană”, fiind obligat de către Epitropie să dea o declarație, în 25 august 1848, prin care se angaja ca pe viitor să respecte îndatoririle ce îi reveneau ca profesor²³.

Îi trebuia o soluție de rezervă, așa că, la finele anului 1849, Patriciu s-a decis să pună bazele unui pension pentru copiii interni, cu o taxă anuală de 50 de galbeni. În acest sens, pe 19 decembrie 1849, transmitea Departamentului programa învățăturilor ce urmau a fi predate la școala sa, precizând că așezământul condus de el avea să își deschidă porțile pe 11 ianuarie 1850²⁴. În dosarul acestei cauze nu figurează niciun document care să ateste că Departamentul i-ar fi avizat la acel moment pensionul²⁵. Conform prevederilor regulamentului scolastic de la 1851 (cap. VIII, art. 252-260), deschiderea unei instituții private se realiza după obținerea avizului scris al Departamentului. Autorizarea presupunea, cel puțin în teorie, și susținerea unui „examen” pentru certificarea calităților morale și cunoștințelor științifice²⁶. Înclinăm a crede că acest lucru se petrece abia anul următor, de vreme ce, pe 14 aprilie 1851, Patriciu revenea cu aceeași solicitare către Departament, cerând să i se elibereze un decret „pentru a putea exercita această meserie aici în Principat”. Punea deschiderea pensionului pe seama insistențelor părinților („după trebuința neapărată prevăzută de mulți și stăruința cătră mine a mai multor din părinți m-am înduplecat în sfârșit a deschide un așezământ de copii interni sub a mea direcție, potrivit programei alăturate”) și atașa cererii sale o nouă curriculă de învățături²⁷. De data aceasta, răspunsul autorităților din capitală a sosit fără întârziere. Pe 17 aprilie 1851, Dimitrie Gusti, șeful Secției I a Departamentului, îi transmitea lui Iosif Patriciu că cererea fusese încuviințată, după ce între timp se primise și raportul Comitetului de inspecție din Bârlad²⁸. O lună mai târziu, în pensionul profesorului

²⁰ *Ibidem*, f. 9.

²¹ *Ibidem*, f. 2.

²² *Ibidem*, f. 7.

²³ *Ibidem*, f. 9.

²⁴ Potrivit programei, Patriciu, urma să predea în pensionul său Aritmetica și Istoria Românilor. AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 28/1850, „Înființarea pensionatului Dlui Iosif Patriciu din Bârlad”, f. 2.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Așezământul*, pp. 73-75.

²⁷ AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 28/1850, „Înființarea pensionatului Dlui Iosif Patriciu din Bârlad”, ff. 1 și 3.

²⁸ *Ibidem*, f. 4.

bănățean erau înscriși deja 12 elevi, cu vârste cuprinse între 7 și 12 ani²⁹.

Patriciu și-a continuat activitatea ca profesor public la școala „codreană”, acolo unde s-a lovit de reticența elevilor și a părinților, cu privire la relevanța predării limbii latine. Potrivit unui raport al comitetului de inspecție din Bârlad, transmis în martie 1850 către Departament, elevii refuzau să mai intre la orele de latină ale profesorului Iosif Patriciu, pe motiv că era o disciplină pe care fie nu puteau să o învețe, fie nu îi vedeau rostul, în timp ce părinții solicitau cu insistență scoaterea ei din curriculumă³⁰. Directorul Departamentului, Petrache Cazimir, cunoscut pentru lipsa de îngăduință în chestiuni legate de absențele și indisciplina elevilor, a reacționat extrem de ferm, cerând Sfatului Școlar să elaboreze o programă școlară specială pentru școlile reale, în care să se regăsească și studierea limbii latine³¹.

În acest context tensionat din școala de la Bârlad, numele lui Iosif Patriciu era legat de un alt conflict care scotea la iveală firea colerică, dacă nu chiar violentă, a profesorului de peste munți. Din corespondența purtată între Departamentul Dreptății și cel al Învățăturilor Publice reiese că, în aprilie 1850, Patriciu l-ar fi atacat pe Iacob Fătu, asesor la Judecătoria din Bârlad³². După anchetele derulate în acest caz, profesorul primea luare aminte de la Departament, în ciuda explicațiilor întinse pe câteva pagini, în care și-a construit apărarea („nu cunosc a fi făcut vreun atac Dsale Iacob Fătu”)³³.

²⁹ În catalogul lunii mai 1850, 7 elevi apar ca fiind înscriși încă din luna ianuarie. Părinții copiilor erau fie târgoveți înstăriți, fie boieri (patron, spițer, comis, serdar etc.). Disciplinele predate erau: Religia, Limba română, Limba latină, Aritmetica, Limba germană, Geografia și Caligrafia.

³⁰ Ofisul adresat Sfatului Școlar de către Departament (nr. 1372, din 25 martie 1850) atașa copia după raportul comitetului de inspecție de la Bârlad, împreună cu solicitarea de a se lua măsuri ferme împotriva acestui act de indisciplină. AN-Iași, fond Comitetul Central de Inspecțiune Școlară (în continuare CCIȘ), dosar 4/1850, „Adresele Departamentului Besericesc către Comitetul Scolastic”, ff. 10-11.

³¹ Ignorarea realităților specifice comunităților ținutale n-a făcut altceva decât să crească numărul de absențe ale elevilor școlii din Bârlad, după cum o demonstrează raportul Sfatului Școlar din 19 martie 1852, care solicita Departamentului să ia măsuri urgente în această privință. *Ibidem*, ff. 10-11 și AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 18/1850, „Introducerea Sfatului școlar în învățământul public”, ff. 107 și 124.

³² Adresa Departamentului Dreptății către Departamentul Averilor Bisericești și al Învățăturilor Publice, cu nr. 6113, din 6 noiembrie 1850. Răspunsul celui din urmă venea pe 4 decembrie 1850, când Departamentul Dreptății era informat că profesorul Patriciu primise luare aminte. AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 28/1850, „Înființarea pensionatului Dlui Iosif Patriciu din Bârlad”, ff. 13 și 18.

³³ Adresa Departamentului către Iosif Patriciu, cu nr. 4838, din 19 noiembrie 1850. Răspunsul lui Iosif Patriciu venea pe 20 noiembrie 1850. *Ibidem*, ff. 14, 17 și 19-21.

În pofida acestor sancțiuni, Iosif Patriciu s-a bucurat în continuare de aprecierea Departamentului, fiind trimis ca delegat al său la ținuturi, spre a asista la examenele de vară și de iarnă³⁴, pentru ca, pe 31 septembrie 1851, să fie numit prin decret domnesc (nr. 4075) director al Internatului academic din Iași³⁵. Instalarea lui în funcție era semnalată și în presa timpului. Astfel, *Gazeta de Transilvania* consemna eronat, în numărul din 31 octombrie 1851, că profesorul de latină al școlii din Bârlad, Iosif Patriciu, fusese numit director al Academiei din Iași! Greșeala strecurată de oficios era corectată ulterior în paginile periodicului ieșean *Zimbru*³⁶.

Cert este că, din acest moment, ascensiunea lui Iosif Patriciu se producea cu rapiditate. Potrivit *Așezământului* școlastic de la 1851, devenea în același timp și membru al Sfatului Școlar (art. 106, lit. b). Totodată, pe 11 octombrie 1851, prin votul majorității membrilor Sfatului, dar împotriva voinței inspectorului general în funcție, îi era atribuită și calitatea de secretar³⁷. Escaladarea conflictului între Sfatul Școlar și inspectorul general după acest moment a culminat cu demisia formală a lui Gheorghe Săulescu, din 14 noiembrie 1851. De fapt, Săulescu renunțase a mai trimite rapoarte către Departament încă din octombrie 1851, acestea fiind deja semnate de către Iosif Patriciu³⁸.

Realizări și controverse

De la bun început, mandatul său de locțiitor de inspector general³⁹ nu a fost unul tocmai ușor. Anul școlar abia debutase și

³⁴ AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 7/1851, f. 34.

³⁵ Constantin I. Andreescu afirmă în cartea sa că numirea a venit pe 1 octombrie 1851. Potrivit informațiilor descoperite în arhive, acest lucru se petrecuse pe 31 septembrie 1851. În bugetul Casei Școlilor pe 1851-1852, directorul Iosif Patriciu figura cu leafa de 6000 lei/an. *Ibidem*, f. 34; Constantin I. Andreescu, *op. cit.*, p.135 și AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 40/1851, „Bugetul Casei Școalelor pe anul 1851 și 1852, începător de la 1 octomvrie 1851”, ff. 3-5.

³⁶ *Bibliografia analitică a periodicelor românești* [întocmită de Ioan Lupu, Dan Berindei, Nestor Camariano, Ovidiu Papadima], volumul II (1851-1858), București, Editura Academiei R.S. România, 1971, p. 863.

³⁷ Pe 11 octombrie 1851, Săulescu raporta Departamentului (raportul cu nr. 203) faptul că Patriciu fusese ales secretar al Sfatului Școlar. În aceeași zi, Departamentul era anunțat și de către Sfatul Școlar (referatul nr. 1) că procedase la alegerea unui nou secretar, referat care nu mai era semnat și de Gheorghe Săulescu. AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 18/1850, f. 46 și AN-Iași, CCIȘ, dosar 8/1851, „Acta lucrărilor Consiliului Școlar”, f.1 și dosar 4/1850, „Adresele Departamentului Besericesc către Comitetul școlastic”, f. 78.

³⁸ Patriciu semna rapoartele 210-211, din 22, respectiv 29 octombrie 1851, trimise din partea Inspecției școlilor către Departament. AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 18/1850, ff. 59 și 67.

³⁹ Nu avem cunoștință de un decret de numire a lui Iosif Patriciu ca locțiitor de inspector general, dar în Catalogul cu foile amploaiilor pe anii 1851-1856, în dreptul

trebuia asigurată continuitatea organizării și funcționării școlilor. Însă de departe, cel mai dificil era să se facă ascultat de dascălii moldoveni, care nu agreau prea mult ideea de a fi conduși de un străin. Nici relația cu directorul Departamentului, superiorul său ierarhic, nu era una comodă, Grigore Cuza fiind cunoscut pentru firea sa dificilă și autoritară.

Multe probleme rămăseseră nerezolvate încă din timpul lui Săulescu, motiv pentru care Patriciu a fost nevoit să dea dovadă de multă energie pentru a respecta calendarul activităților școlare. Pe 19 noiembrie 1851, la câteva zile după preluarea oficială a mandatului de locțiitor de inspector general, trimitea o circulară către toți profesorii din județ, cerându-le să transmită către Sfatul Școlar titlurile disciplinelor predate și vechimea pe post, pentru a verifica dacă numirea lor se făcuse cu respectarea legislației școlare⁴⁰. Tot împreună cu Sfatul Școlar s-a ocupat de asigurarea manualelor necesare elevilor⁴¹, alcătuirea și cercetarea cărților școlare⁴², elaborarea și aplicarea programelor școlare pentru clasele primare și gimnaziale⁴³, organizarea activității corpului profesoral, monitorizarea examenelor publice și a concursurilor pentru posturi, precum și avizarea atestatelor școlare⁴⁴.

Inspecția școlilor și verificarea activității profesorilor au fost o prioritate în cele câteva luni de mandat. În acest sens, pornea o adevărată campanie împotriva dascălilor care își făcuseră un obicei din a absentă de la ore. Pe 3 decembrie 1853, trimitea Departamentului un raport însoțit de Catalogul de prezență a profesorilor din școlile centrale, cerând ca aceștia să fie atenționați în privința îndatoririlor ce le reveneau⁴⁵. Din document reieșea că, pe

său figurează și această funcție. AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 7/1851, „Foile de calitate ale angajaților în ramul școlar pe 1851-1856”, f. 34.

⁴⁰ Este vorba de circulara cu nr. 45-64, din 19 noiembrie, către profesorii școlilor centrale, din suburbii și din ținuturi. AN-Iași, CCIȘ, dosar 8/1851, ff. 21-22.

⁴¹ Printre primele acțiuni inițiate de Patriciu, înainte ca Săulescu să își dea formal demisia, s-a numărat rezolvarea chestiunii manualelor de gramatică elină, cerute de profesorul Metaxa. AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 18/1850, ff. 61 și 63.

⁴² AN-Iași, CCIȘ, dosar 6/1851, „Raporturile inspecției generale 1851”, ff. 16-17, dosar 8/1851, ff. 23-24 și dosar 14/1852, „Acta adreselor către Consiliul Școlar pe anul 1852”, ff. 1, 5, 8, 16 și 25.

⁴³ În raportul cu nr. 72, din 15 decembrie 1851, se aducea la cunoștința Departamentului că, pentru aplicarea programelor la clasele primare și gimnaziale, era necesară o distincție clară a profesorilor care predau la fiecare clasă, în funcție de bugetul Casei Școlilor, de disciplina și cunoștințele fiecărui dascăl. Tot acum se făceau propuneri privind numărul de profesori necesari pentru fiecare nivel de școlarizare. AN-Iași, CCIȘ, dosar 8/1851, ff. 24-27.

⁴⁴ *Ibidem*, ff. 28-30.

⁴⁵ În raportul cu nr. 220, din 3 decembrie 1851, Patriciu semnala Departamentului că profesorii ar trebui conștientizați de responsabilitățile pe care le aveau: „a-și

luna noiembrie, cele mai multe absențe le acumulasera profesorii Fivegher, Codrescu, Metaxa, Lazarini, Iconomul Ionescu și Stamati⁴⁶. Actul cu pricina a starnit multa nemulțumire în rândul dascărilor raportați la Departament („s-au aprins mulți cu învăpăiere nespusa asupra acestei inspecții”), de unde putem înțelege că, în mandatul lui Săulescu, acest lucru nu se întâmplase.

Primul dintre profesori care a reacționat violent împotriva lui Iosif Patriciu a fost Teodor Codrescu. Pe 9 decembrie 1851, se prezenta în cancelaria inspecției, cerând socoteală locțiitorului de inspector pentru absențele raportate. Incidentul era raportat de Patriciu în aceeași zi, având în vedere pe de-o parte violența verbală („a început a face mânducos pe subscrisul și a-l amenința cu urmări triste ce va manevra”), manifestată de dascăl în fața a numeroși martori, parte dintre ei membri ai Sfatului Școlar, și pe de altă parte, refuzul său de a recunoaște calitatea de inspector a lui Patriciu. Căci profesorul Codrescu nu se limitase doar la declarații verbale, insistând să dădea și o declarație scrisă prin care arăta că nu îl recunoaște de inspector: „nu cunosc pe d. Patriciu de inspector fiind că nimine nu mi l-au recomandat de astfeli”⁴⁷. Interesant este însă că, în perioada următoare, relația dintre cei doi va suferi o turnură surprinzătoare. După ce Teodor Codrescu a devenit membru în Sfatul Școlar (15 februarie 1852), cei doi lasă în urmă divergențele de opinii, făcând front comun în subiecte sensibile, care vor starni nemulțumirea Departamentului.

Câteva zile de la acest incident, un alt revoltat își făcea apariția în cancelaria inspecției. Scarlat Fivegher, profesorul de limba germană, care se afla în capul listei pentru numărul foarte mare de absențe acumulate (fusesse doar 4 zile la cursuri în noiembrie), contestase destul de vocal („s-au adresat cu destulă necuviință și dându-mi felurite epiteturi”) raportul cu nr. 220, din 3 decembrie

îndeplini fiecare datoria ce-l privește ca pe un profesor”. AN-Iași, CCIȘ, dosar 6/1851, f. 8.

⁴⁶ În dreptul lui Fivegher, Patriciu însemnase că l-a găsit la ore doar de patru ori, în timp ce în dreptul lui Stamati preciza că acesta absentă din motive medicale, fiind mai tot timpul bolnav. La capătul opus, profesorii Alboteanu, Columb, Stoica, Parteni, Gusti, Kosen, Jordan, Pop, Pelteni și suplentul Grecu apăreau fără nicio absență sau întârziere la ore. *Ibidem*, f. 9.

⁴⁷ Patriciu relatează faptul că printre martori s-au numărat profesorii Gusti, Columb, Pop, Stoica și secretarul cancelariei, Costache Burghilea. Chiar și în prezența acestora, Codrescu nu s-a abținut de la insulte („la care zicere a d-sale de onoare și dezbrăcate de o istorie cu morală și povățuitoare la un drum fericitoru”), după spusele lui Patriciu. Martor la discuția dintre cei doi a fost și profesorul Măcărescu, a cărui intervenție a fost și mai nefericită („d. Măcărescu l-au ațâțat și mai mult, zicând că nimine nu poate fi dat afară din cantilerie”), atunci când i s-a cerut lui Codrescu să părăsească cancelaria inspecției. AN-Iași, fond Comitetul Central de Inspecțiune Școlară, *Ibidem*, ff. 12-14 și AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 18/1850, ff. 94, 98-99, 105 și 124.

1851, precum și „scrisoarea de nemulțumire” pe care o primise. Din relatările cuprinse în raport, Patriciu lasă a se înțelege că profesorul Fivegher nu nega numărul de absențe, fapt dovedit prin cercetarea minuțioasă făcută în școală (discuții cu directorul și elevii), ci se arătase mai degrabă deranjat de raportarea absențelor către Departamentul („pentru ce am raportat absențele ce le-au făcut”)⁴⁸.

Cu toate răbufnirile profesorilor ieșeni, reviziile constante întreprinse de Patriciu în școli și monitorizarea absențelor au avut efectul scontat, de vreme ce, la sfârșitul lunii decembrie, el raporta Departamentului că toți dascălii frecventau regulat cursurile, cu o singură excepție, și anume profesorul Scarlat Fivegher⁴⁹, care primea o nouă reprimandă pentru neglijarea îndatoririlor. Sancțiunea a determinat un nou protest din partea dascălului, adus la cunoștința Departamentului pe 23 februarie 1852. Fivegher își exprima speranța că acesta va media relația sa cu inspectorul Patriciu, pe care îl acuza că ascunde adevărul cu bună știință, că strecoară numeroase erori în rapoartele de inspecție și că judecă activitatea sa la catedră, deși nu avea cunoștințe temeinice referitoare la disciplina predată (expresia folosită era „terra incognita”)⁵⁰.

Inspectorul Patriciu lupta nu doar cu dascălii care absentau, ci și cu cei care, în opinia sa, nu depuneau suficient efort pentru educarea tinerilor. Inspecția pe care o făcea în 14 decembrie 1851 la școala din Târgușor, acolo unde profesor era Constantin Averescu⁵¹, este o bună dovadă a modului riguros în care Iosif Patriciu înțelegea să își facă datoria de inspector. Verificarea documentelor școlare, examinarea elevilor de la toate cele trei clase, atenția cu care și-a pregătit întrebările și a interpretat răspunsurile elevilor, reprezentau noutăți chiar și pentru dascăli, care nu fuseseră obișnuiți până atunci cu inspecții atât de meticuloase. Fermitatea concluziilor din finalul raportului, în care aprecia starea școlii ca fiind foarte rea și profesorul drept un „boem”, ce ținea în „întuneric” elevii, l-au impresionat până și pe directorul Grigore Cuza, a cărui decizie imediată a fost ca Averescu să fie dat afară⁵². Două zile mai târziu, Constantin Averescu protesta împotriva acestei decizii printr-o suplică adresată domnitorului, în care reclama faptul că îndepărtarea sa din școală încălcăse *Așezământul*, de vreme ce se întemeia doar pe raportul locotenentului de inspector, care, potrivit spuselor sale, urmărea un

⁴⁸ AN-Iași, CCIȘ, dosar 6/1851, ff. 11 și 16.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 20.

⁵⁰ AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 15/1848, ff. 301-304.

⁵¹ Este același profesor Averescu, care, în timpul lui Săulescu demisionase de bună voie, plecând cu tot cu lemnele școlii și care fusese rechemat de către Departament, la solicitarea părinților. AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 14/1836, f. 233 și AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 7/1851, f. 10.

⁵² Este vorba despre raportul cu nr. 232, din 16 decembrie 1851. *Ibidem*, ff. 220-221.

interes personal, și anume să aducă în locul său un „nepatriot ca și sine” (adică străin)⁵³. Totuși, din celelalte rapoarte de inspecție trimise de către Patriciu, cu privire la revizia realizată în celelalte școli suburbiale ale Iașului (din Păcurari, Sărărie, Tătărași și Podu Lung), putem lesne observa că aprecia în egală măsură implicarea, zelul și seriozitatea dascălilor ieșeni⁵⁴.

Extrem de intransigent se arăta noul inspector și cu profesorii care nu respectaseră instrucțiunile transmise, mai ales din școlile ținutale, acolo unde schimbările produse prin aplicarea *Așezământului* nu fuseseră corect înțelese. În rapoartele către Departament reclama faptul că, la școlile din Vaslui, Roman, Huși, Tg. Ocnei, Focșani și Fălticeni, profesorii nu însemnau corect disciplinele în cataloage, ori completau greșit calificativele elevilor⁵⁵. Seriozitatea de care dădea dovadă Iosif Patriciu a fost de natură să dinamizeze până și activitatea Departamentului, care s-a străduit o vreme să țină pasul cu energicul inspector⁵⁶.

Începând cu anul 1852, relația lui Iosif Patriciu cu Departamentul, și mai ales cu directorul acestuia, Grigore Cuza, devine tot mai tensionată. Neînțelegerile se datorau diferențelor de viziune privind aplicarea programei școlare pentru clasele gimnaziale și măsurile care îi vizau pe elevii absenteiști. În ambele situații, Sfatul Școlar s-a coalizat cu locțiitorul de inspector general⁵⁷, lucru care a nemulțumit și mai tare Departamentul. O primă reacție a constatat în refuzul lui Grigore Cuza de a aproba măsurile propuse Patriciu împotriva elevilor din clasele gimnaziale, care în mod repetat deranjau lecțiile, spre disperarea profesorilor. Cel care altădată se arătase intransigent în privința conduitei elevilor și a profesorilor, pleda inexplicabil pentru moderație în cazul exceselor manifestate de elevii externi⁵⁸.

⁵³ Suplica cu nr. 2026, din 18 decembrie 1851, adresată domnitorului Grigore Alexandru Ghica de către Averescu. *Ibidem*, f. 233.

⁵⁴ Bunăoară, pe 6 februarie 1852 constata cu satisfacție că profesorii și suplenții din aceste școli erau prezenți la ore, parcurgeau ritmic materia, iar elevii ofereau răspunsuri satisfăcătoare. AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 18/1850, f. 86.

⁵⁵ *Ibidem*, ff. 64, 115, 117 și 122.

⁵⁶ Drept dovadă, Departamentul va trimite de fiecare dată adresă către școlile unde erau semnalate probleme de către Patriciu, cerându-le să remedieze situația. *Ibidem*, ff. 114, 116, 118 și 123.

⁵⁷ După ce Dimitrie Stoica a renunțat la calitatea sa de membru în Sfatul Școlar (31 ianuarie 1852), au avut loc noi alegeri, pe 15 februarie 1852, în care majoritatea voturilor au mers către Teodor Codrescu. Prin urmare, din Sfatul Școlar făceau parte profesorii Pop, Lazarini și Codrescu, în frunte cu locțiitorul de inspector, Iosif Patriciu. *Ibidem*, ff. 85 și 94.

⁵⁸ Raportul inspecției școlilor, nr. 219, din 2 decembrie 1851. AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 15/1848, ff. 235-236.

De departe însă, cele mai mari tensiuni au apărut din cauza curriculei, după ce Gheorghe Săulescu reclamase dorința profesorilor Patriciu, Pop și Lazarini de a reduce durata învățământul primar⁵⁹. Reticent la propunerile privind noua programă a claselor gimnaziale, finalizată de Sfatul Școlar pe 29 noiembrie 1851⁶⁰, Departamentul amânase aplicarea acesteia. Reacția lui Patriciu și a celorlalți membri ai Sfatului a fost extrem de promptă, argumentând că aplicarea programei pentru școlile primare se putea face doar prin corelare cu cea pentru clasele gimnaziale și cu o separare clară a personalului de predare pentru cele două nivele de școlarizare.

Divergențe de opinii existau și cu privire la decizia Departamentului de a implementa programa pentru clasele primare tocmai în mijlocul anului școlar. Patriciu și membrii Sfatului Școlar protestaseră împotriva acestei schimbări precipitate, motivând nu exista încă o evidență clară a dascălilor și o împărțire a disciplinelor, formalizată prin decretele convenite⁶¹. Cu toate acestea, voința neștrămutată a lui Grigore Cuza s-a impus. În contrapartidă, Sfatul atrăgea atenția că transmiterea instrucțiilor către școli trebuia să se realizeze diferențiat, în funcție de situațiile particulare existente⁶². Fără să dea mare atenție acestor precizări, Departamentul s-a grăbit să trimită circulare către toate școlile din capitală și din ținuturi, împreună cu instrucțiile care explicau modul în care profesorii din învățământul primar și suplenții acestora urmau să predea începând cu cel de-al doilea semestru⁶³. Doar că această grabă a fost însoțită de un șir de erori administrative, provocate de secretarii Departamentului, care fie au încurcat instrucțiile, fie le-au transmis incomplete. Sfatul Școlar nu a scăpat ocazia de a atrage atenția Departamentului pentru dezordinea provocată în sistem⁶⁴, punându-l în situația de a remedia situația cu celeritate⁶⁵.

Un alt moment care l-a adus pe Iosif Patriciu în contradicție cu superiorul său ierarhic a fost legat de organizarea concursului pentru angajarea de profesori la școala publică din Vaslui. Doi dintre membrii

⁵⁹ Este vorba despre raportul din 15 octombrie 1851. AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 18/1850, ff. 51-53.

⁶⁰ *Ibidem*, ff. 70-72.

⁶¹ Rapoartele Sfatului Școlar către Departament, din 16 decembrie 1851 și 16 februarie 1852. *Ibidem*, ff. 87-90.

⁶² *Ibidem*, ff. 101-102.

⁶³ Circularele trimise către comitetele de inspecție ținutale (nr. 924-938), din 28 februarie 1852, și către școlile suburbiale (nr. 1250-1253), din 14 martie 1852. *Ibidem*, ff. 103-104.

⁶⁴ Cea mai gravă situație descoperită de Patriciu era la fosta sa școală din Bârlad, acolo unde programa și instrucțiile transmise nu pomeneau nimic despre clasele codrene, deși inspectorul Săulescu transmisese curricula completă pentru această școală încă de pe 11 septembrie 1851. *Ibidem*, ff. 43 și 129.

⁶⁵ *Ibidem*, ff. 129-130.

Sfatului Școlar, Dimitrie Pop și Gheorghe Lazarini, reproșaseră în scris Departamentului că gestionase incorect concursul, de vreme ce unii dintre candidați nu avuseseră ocazia să se înscrie. Grigore Cuza a catalogat îndrăzneala celor doi profesori drept o sfidare a buneii cuviințe („au pășit peste buna cuviință”), cerând imperativ locotenentului de inspector să îi avertizeze pe cei doi ca, pe viitor, să fie mai reținuți în declarațiile către Departament⁶⁶.

Neînțelegerile dintre Patriciu și Sfatul Școlar, pe de-o parte, și Departament, pe de altă parte, au culminat odată cu dezbaterea fenomenului absentismului din școli. Factorul declanșator l-a reprezentat raportul comitetului de inspecție din Bârlad, din 10 februarie 1852, imediat după susținerea examenului public de iarnă (3-4 februarie 1852). Cu acest prilej, era semnalat faptul că școlarii au ajuns să cumuleze un număr record de absențe, care ajungea chiar și până la 50 într-un semestru. Vina principală a acestui absentism îngrijorător, în opinia membrilor comitetului, aparținea părinților, care preferau să își țină odraslele acasă pentru a-i folosi la treburile gospodăriei. Doar că acest lucru atrăgea după sine efecte în lanț: profesorii erau nevoiți să reia materia în detrimentul celor care fuseseră prezenți și care stagnau; atmosfera de învățatură din școală era profund afectată, și rezultatele la învățatură deveneau cât se poate de slabe. Îngrijorat de amploarea fenomenului, comitetul de inspecție solicita stabilirea unui număr maxim de absențe nemotivate, dând de exemplu statele înaintate ale Europei⁶⁷. Conștient că *Așezământul* școlar de la 1851 nu prevăzuse măsuri pentru astfel de situații ieșite din comun, Departamentul cerea Sfatului Școlar să găsească o soluție, pe care să o statornicească drept regulă generală pentru toate școlile⁶⁸.

Într-adevăr, Sfatul Școlar, în frunte cu locțiitorul de inspector Iosif Patriciu, a propus sancțiuni dure la adresa elevilor absenteiști de la școala din Bârlad, după modelul legislației germane, însă acestea au fost respinse de către Departament, pe motiv că erau prea aspre. Cerea în schimb măsuri mai blânde, considerând că vinovați nu erau atât elevii, cât mai ales profesorii, care aveau nevoie de „principii mai sănătoase”⁶⁹. Sfatul a respins atunci rezoluția Departamentului cu multă fermitate, declarându-se „jignit” de afirmațiile superiorului său ierarhic, susținând că nu are cunoștință de „principii mai sănătoase

⁶⁶ Adresa cu nr. 573, din 7 februarie 1852. AN-Iași, CCIȘ, dosar 13/1852, „Adresele către inspecția scoalelor”, f. 8.

⁶⁷ AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 18/1850, f. 97.

⁶⁸ Vezi rezoluția semnată de Grigore Cuza pe raportul cu nr. 14 (10 februarie 1852) al Comitetului de inspecție al școlii din Bârlad. *Ibidem*, f. 97.

⁶⁹ Raportul Sfatului Școlar, semnat de către toți membrii săi, cu nr. 60, din 29 februarie 1852. *Ibidem*, ff. 98-99.

decât acelea întemeiate pe articolele Așezământului”⁷⁰. Tensiunea atinsese un moment critic mai ales după ce Departamentul a refuzat a se „uni cu socotința” Sfatului, determinând o defecțiune fără precedent în relația dintre cele două instituții. La rândul său, Sfatul Școlar refuza să mai lucreze la această problemă, cerând în schimb Departamentului să găsească el măsurile convenite⁷¹. În cele din urmă, argumentele pertinente ale Sfatului Școlar au câștigat în fața lui Grigore Cuza, care se vedea nevoit să le accepte întrutotul și să le transmită prin circulară către toate comitetele de inspecție din Principat⁷².

Chiar dacă acest episod își găsisse într-un final rezolvarea, colaborarea dintre Iosif Patriciu și Grigore Cuza a avut de suferit. Poate și pentru că numirea lui Laurian în fruntea școlilor devenise un fapt împlinit, directorul Departamentului nu pierdea ocazia de a-l critica pe locțiitorul de inspector cu orice prilej, fiind tot mai des în dezacord cu propunerile sale și copleșindu-l cu îndatoriri, așa cum procedase și cu Gheorghe Săulescu în trecut. În ciuda rapoartelor minuțioase pe care locotenentul de inspector le trimitea regulat, Cuza îi reproșa că nu inspectează suficient școlile din capitală și că nu trimite la timp rapoartele. Bunăoară, pe 7 februarie 1852, Grigore Cuza îi reproșa lui Patriciu că nu a trimis niciun raport despre starea așezămintelor școlastice, deși cu o zi înainte, Patriciu trimisese la Departament un raport detaliat despre inspecția făcută școlilor suburbiale⁷³.

Dar toate aceste șicane și reacții disproporționate ale bătrânului Cuza nu l-au abătut pe Iosif Patriciu de la îndatoririle sale⁷⁴. A continuat să meargă în școli, să raporteze constant rezultatul

⁷⁰ Raportul Sfatului Școlar, cu nr. 65, din 10 martie 1852. *Ibidem*, f. 105.

⁷¹ *Ibidem*, ff. 106-107.

⁷² Raportul Sfatului Școlar, nr. 82, din 18 aprilie 1852, însoțit de rezoluția Departamentului, cu nr. 1551, din 19 aprilie 1852. Circulara era transmisă către școli pe 8 mai (nr. 2191-2215), împreună cu noile sancțiuni prevăzute pentru absențele nemotivate ale elevilor. *Ibidem*, ff. 124-125.

⁷³ O situație asemănătoare se petrecea pe 12 mai 1852, când Cuza îl muștra pe Patriciu că nu vizitase îndeajuns școlile suburbiale și școala de la Trei Ierarhi, deși, pe 6 mai 1852, Patriciu trimisese raport către Departament despre starea acestor școli, frecvența profesorilor și parcurgerea materiei. Cu acest ocazie, locțiitorul de inspector general apreciasse chiar că toți profesorii din capitală parcurseseră materia în mod regulat pe lunile martie și aprilie și că, din acest motiv, Departamentul ar fi trebuit să procedeze la „a li se face convenita mulțemire”. Trei zile mai târziu, pe 9 mai 1852, făcea și revizia școlilor suburbiale, înscriind în raportul său că profesorii și suplenții predau bine și elevii răspunseseră „cu nimerire și acurateță”. Același lucru îl constata și în inspecția făcută pe 15 mai la Școala de Fete din capitală. *Ibidem*, f. 86, AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 15/1848, ff. 302, 305 și 317 și AN-Iași, CCIȘ, dosar 13/1852, ff. 9 și 25.

⁷⁴ De exemplu, pe 13 iunie 1852, împreună cu Lazarini și Codrescu, Iosif Patriciu propunea Departamentului să tipărească cataloagele cu calificativele elevilor, pentru

inspecțiilor sale, dar mai ales să pledeze în fața Departamentului pentru condiții mai bune asigurate suplenților⁷⁵ și pentru îmbunătățirea mobilierului destinat activităților recreative ale elevilor⁷⁶.

În loc de concluzii

Sosirea lui Laurian la Iași în preajma examenelor publice de vară a marcat sfârșitul mandatului său de locțiitor de inspector a școlilor din Moldova, revenind la vechea sa îndatorire, cea de director al Internatului. Doar că intransigența, severitatea și chiar excesul verbal, manifestate adeseori în raport cu angajații Internatului, i-au atras la scurt timp reclamații, precum cea a pedagogului Vasile Alexandrescu. În suplica adresată Departamentului pe 6 iulie 1852, Vasile Alexandrescu reclama comportamentul abuziv, agresiv și nedrept pe care Patriciu îl manifestase în mod constant la adresa sa, dar și a celorlalți profesori⁷⁷. Nemulțumirile tânărului Alexandrescu răbufneau violent și în presă, odată cu publicarea satirei „Un vis”, apărută în *Almanahul Buciumului Român*. Ironiile la adresa excesului de latinitate al ardelenilor, erau de fapt aluzii la rapoartele pe care directorul Patriciu i le-ar fi respins, pe motiv că nu sunt scrise „românește”⁷⁸.

Explicațiile oferite de Iosif Patriciu Departamentului pentru decizia de a-l da afară pe Vasile Alecsandrescu oferă o altă perspectivă asupra momentului. Jalba acestuia este considerată „plină de necuviințe”, în timp ce pedagogul, „un tânăr plin de aroganțe și abătut de la împlinirea datoriilor ce-l privesc”, ar fi dovedit un comportament inadecvat, jignind pe director în fața unor străini⁷⁹.

Pentru noul inspector general August Treboniu Laurian, însărcinat de către Departament să cerceteze și să afle adevărul în speța respectivă⁸⁰, situația era delicată, dat fiind faptul că trebuia să îl ancheteze pe fostul locțiitor de inspector care, pe deasupra, era și de peste munți. Nu am aflat în dosarele Arhivei din Iași cum a instrumentat Laurian acest caz, însă am regăsit un raport al acestuia din 29 august 1852, încheiat în urma reviziei făcute la Internat, unde

a stimula competiția între elevi și a-i încuraja să învețe și mai mult. Ideea a fost agreată de către Departament, care dădea ordin ca formularul realizat de Sfatul Școlar să fie tipărit în 150 de exemplare. AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 18/1850, f. 131.

⁷⁵ AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 15/1848, f. 229.

⁷⁶ Raportul cu nr. 33, din 23 martie 1852. *Ibidem*, f. 285.

⁷⁷ *Ibidem*, ff. 317-318 și 320.

⁷⁸ V. A. Urechia, *Din tainele vieții. Amintiri contimporane (1840-1882)*, [ediție îngrijită, studiu introductiv, tabel cronologic, note și glosar de Leonidas Rados], Iași, Editura Polirom, 2014, pp. 34-35.

⁷⁹ AN-Iași, CCIȘ, dosar 13/1852, ff. 38 și 83.

⁸⁰ Adresa cu nr. 3413. AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 15/1848, ff. 317-318 și 320.

Iosif Patriciu era încă director. Cu această ocazie, inspectorul general recomanda Departamentului să îi facă scrisoare de mulțumire întrucât era „unul dintre bărbații cei merituoși pentru binele public”, de vreme ce pregătise în mod voluntar pe școlarii care doriseră să învețe latină în cursul vacanței, pentru a păși din clasa a II-a direct în clasa a IV-a. Rezultatele foarte bune obținute de aceștia la examenele susținute pe 24 și 25 august 1852, erau, în opinia lui Laurian, o dovadă a zelului și sârguinței profesorului Patriciu⁸¹.

Câteva luni mai târziu, Patriciu era implicat într-un nou conflict, fiind reclamat de către spătarul Alecu Adam, tutorele elevului Vasiliu Cristian, pe motiv că ar fi transmis Departamentului informații neadevărate, referitoare la modul în care spătarul s-ar fi îngrijit de soarta tânărului. Laurian a trebuit să cerceteze și de data aceasta dacă acuzațiile aduse directorului Internatului sunt adevărate. Răspunsul laconic înscris pe adresa Departamentului conduce la concluzia că inspectorul general dăduse cel mai probabil câștig de cauză jăluitorului⁸².

După toate aceste întâmplări, în noiembrie 1852, Departamentul lua decizia destituirii lui Iosif Patriciu din funcția de director al Internatului, pe motiv că acesta adusesese numeroase dovezi că „nu răspunde la demnitatea postului de director”, numind provizoriu pe acest post pe inspectorul general⁸³. Pe Iosif Patriciu îl reîntâlnim în poziția de director interimar al Școlii Preparandale, după demisia lui Anton Velini, fiind unul dintre puținii apropiați ai lui August Treboniu Laurian. Pe fondul tulburărilor scolastice izbucnite în toamna anului 1857 și a agresiunilor fizice la care fusese supus de către elevii acestei școli, alegea să își dea demisia pe 23 ianuarie 1858⁸⁴. V. A. Urechia relatează în treacăt incidentul, strecurând o confuzie atunci când îi atribuie lui Patriciu calitatea de director al Internatului⁸⁵, când în realitate acesta era director al Școlii Preparandale și profesor la Gimnaziu. Eroarea era perpetuată și de

⁸¹ *Ibidem*, f. 330.

⁸² AN-Iași, CCIȘ, dosar 13/1852, ff. 65-67.

⁸³ Este vorba despre ofisurile Departamentului cu nr. 5575 (către inspectorul general) și cel cu nr. 5579 (către Iosif Patriciu), din 20 noiembrie 1852. Din cauza numeroaselor responsabilități, Laurian a solicitat Departamentului numirea unui director al Internatului, în persoana lui D. Pop (20 mai 1853). *Ibidem*, f. 121, AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 14/1836, f. 260, Constantin I. Andreescu, *op. cit.*, p. 252 și N. C. Enescu, *Gheorghe Săulescu, Dimitrie Pop, Anton Velini*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1970, p. 113.

⁸⁴ Adresa nr. 66, din 23 ianuarie 1858. AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 35/1858, „Comisia rânduită pentru cercetarea neorânduieților iscate la colegiul gimnazial de către elevii acestui institut”, f. 3 și AN-Iași, MCIP Moldova, dosar 88/1858, „Plata lefilor inspectorului general și a profesorilor de facultăți și gimnazii”, f. 2.

⁸⁵ Urechia confundă și data la care se petrecuse incidentul, trecând 31 ianuarie, în loc de 21 ianuarie 1858. V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 125.

Nicole Iorga, care mergând pe urmele lui Urechia, făcea nu doar o confuzie legată de funcția deținută de Patriciu, dar încurca și anul în care se petreceau evenimentele⁸⁶.

Din nefericire, până la acest moment, nu am reușit să aflăm ce s-a întâmplat cu Iosif Patriciu după ce și-a dat demisia din funcția de director al Școlii preparandale⁸⁷. În mod inexplicabil, nu îl regăsim nici în condica profesorilor din Moldova aflați în activitate în anul 1858⁸⁸, așa că nu putem răspunde la întrebarea dacă a preferat să treacă în Muntenia, împreună cu Laurian, ori s-a întors acasă, în Banat.

⁸⁶ Nicolae Iorga afirma că Patriciu ar fi fost bătut de elevi în ianuarie 1855. N. Iorga, *Istoria învățământului românesc*, București, Editura Casei Școalelor, 1928, p. 301.

⁸⁷ Numele lui Iosif Patriciu mai apare într-o relatare a lui Urechia, în legătură cu Bugetul școlii primare din Tg. Neamț (1 septembrie 1856-1 ianuarie 1857), unde este trecut ca director și profesor de limba latină, cu o leafă de 2833 pe trimestru. Datele pe care le avem la acest moment contrazic această informație, pe care o punem mai degrabă pe seama unei confuzii cronologice, sau a unei erori de tipar. V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 154.

⁸⁸ *Ibidem*, pp. 135-141.